

„Obnova opatské rezidence“: Památková obnova

ZDENĚK CHUDÁREK

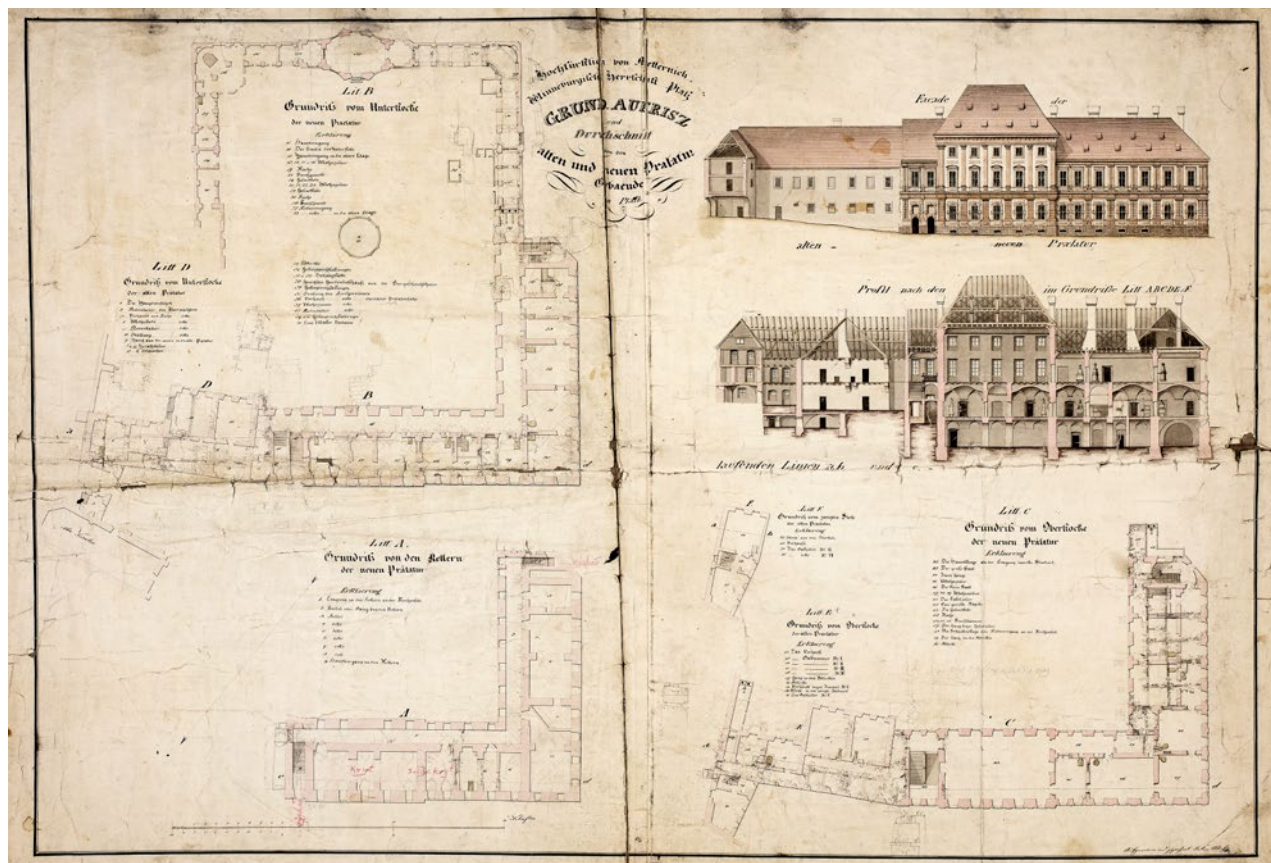
Plaský areál, jeden z prvních cisterciáckých klášterů v Čechách, byl založen roku 1144 přemyslovským knížetem Vladislavem II.¹ Období výstavby nového kláštera po polovině 12. století nejvíce přibližuje stavba konventního kostela. Dobu středověkého rozmachu kláštera ve 13. století a na počátku 14. století reprezentuje především patrová kaple královské rezidence a klášterní nemocnice a také unikátně dochovaná původní sýpka. Po husitských válkách prošel klášter dvě století stagnace, spojené s útlakem okolní šlechty. Teprve od počátku dvacátých let 17. století začíná období jeho největšího rozkvětu, spojené se zásadní přestavbou, na které se podíleli významní architekti, sochaři a malíři působící v té době v Čechách.² Po zrušení kláštera v roce 1785 a následné správě areálu Náboženským fondem nastává další etapa života klášterních objektů, spojená od roku 1826 s rodinou kancléře Klementa Václava Metternicha (1773–1859), který od Náboženského fondu panství

odkoupil. Sídlo opatů bylo proměněno na zámek, ostatní budovy sloužily k hospodářským účelům. Po znárodnění bývalého kláštera v roce 1945 využívala areál řada státních a obecních institucí a organizací státní a družstevní výrobní sféry. V roce 1995 zvýšila vláda České republiky statut této kulturní památky, chráněné od roku 1958, na národní kulturní památku. Chátrající areál postupně do své správy přebíraly instituce státní památkové péče. Národním památkovému ústavu (dále NPÚ) se podařilo v roce 2006 celý areál majetkově sjednotit a v roce 2008

1 BUKAČOVÁ, I.: *Tilia Plassensis, plaská bazilika – nejstarší a největší bazilika v českých zemích*. CHUDÁREK, Z.: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, založení kláštera a jeho stavební dějiny v letech 1144–1620, vyhodnocení dosavadního poznání*.

2 CHUDÁREK, Z.: *Příběh měděného hada, dějiny cisterciáckého kláštera v Plasích*.

Obr. 1. Plasy (okr. Plzeň-sever), klášter. Zaměření areálu prelatury od Antonína Wiehla, lavírovaná kresba z doby po roce 1826. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, klášter Plasy, mobiliární fond klášter Plasy, inv. č. PY 943)

Obr. 2. Plasy, klášter. Staré opatství po požáru, pohled od západu. (Archiv autora, foto b. a., 1913)

Obr. 3. Plasy, klášter. Pohled na prelaturu a její zahradu z věže sýpky. Za zemědělským dvorem kláštera je vidět středověká klášterní stodola, zbouraná v roce 1947. (Archiv autora, foto b. a., 1935)

byla jeho hospodářská část předána Národnímu technickému muzeu (dále NTM).³

Reálná možnost pro zahájení obnovy nastala po navrácení prelatury s opatským domem do vlastnictví NPÚ a jeho zařazení do projektu financovaného ze zdrojů Evropské unie.

K stavební historii

Areál prelatury zabírá poměrně rozsáhlou, přibližně čtvercovou severovýchodní část kláštera. Bývalá opatská zahrada je obklopena jižním a západním křídlem prelatury, tzv. starým opatstvím (patrový objekt, který ze severní strany navazuje na západní reprezentační křídlo prelatury) a zahradním pavilonem propojeným s prelaturou arkádovou chodbou. Ze severu areál uzavírá dochovaný úsek klášterní ohradní zdi.

V posledních letech se díky probíhajícímu archeologickému výzkumu⁴ a stavebně historickému bádání⁵ zásadně

3 Z prostředků Evropské unie zde bylo následně vybudováno Centrum stavitelského dědictví NTM v Plasích.

4 ŠÍROKÝ, R. et al.: *Plasy, Areál bývalého cisterciáckého kláštera*. WALDMANNOVÁ M.; SEDLÁKOVÁ, Ž.; FOSTER, L.: *Archeologický atlas, Klášter Plasy* [online].

5 CHUDÁREK, Z.: *Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách*. PAVLÍK, M.: *Plasy, Prelatura, Stavebně historický průzkum*. LANCINGER, L.; PAVLÍK, M.: *Konvent – Plasy, Stavebně historický průzkum*. LANCINGER, L.; HORYNA, M.: *Plasy, Klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie, Stavebně historický průzkum*.

Obr. 4. Plasy, klášter. Oprava západní fasády starého opatství. (Archiv autora, foto b. a., 1956)

Obr. 5. Plasy, klášter. Prelatura, opatská aula, restaurování štukové výzdoby stropu. (Foto J. Gryc, 1988)

prohloubilo poznání stavebního vývoje areálu, a zejména starého opatství. Jeho dnešní budova zahrnuje ve svých zdech nejen torzo středověkého hostinského domu opatského dvorce, ale také torzo vstupní budovy kláštera, která s opatským dvorcem původně stavebně nesouvisela. Výstavbou prelatury došlo k zásadní proměně opatského sídla. Autorství je přičítáno architektu Janu Baptistu Matheyovi,⁶ elegantní zahradní pavilon je možno bez větších pochyb připsat Janu Santinimu.

Po zrušení kláštera nebyly za dobu správy Náboženským fondem prováděny žádné zásadní stavební úpravy, pouze dílčí dispoziční změny v prelaturě v souvislosti s adaptací některých prostor na úřednické byty. Následující majitel, kníže Metternich, se rozhodl proměnit prelaturu na zámecké rodinné sídlo v otevřeném kultivovaném přírodním parku. V prvních letech vlády nad panstvím byl Metternichovi rádcem architekt a dvorní stavební rada Pietro Nobile.⁷ S úpravou prelatury na zámecké sídlo souvisí poměrně rozsáhlé stavební interiérové úpravy, a to především v prvním patře. Staré opatství prošlo na počátku 20. století celkovou proměnou. Z východní strany bylo

6 PAVLÍK, M., c. d., s. 51–52.

7 PETRASOVÁ, T.: *Neoklasicismus mezi technikou a krásou, Pietro Nobile v Čechách.*

Obr. 6. Plasy, klášter. Prelatura po dokončení obnovy krovu a krytiny, pohled od jihozápadu. (Foto Z. Chudárek, 2014)

zvýšeno o celé patro, čímž získalo velmi nepříznivé hmotové proporce.

Po vzniku Československé republiky nebyla nová politická reprezentace nakloněna rodině Metternichů. Roku 1921 probíhalo jednání o umístění dělostřeleckého pluku v prelatuře a od roku 1925 se vlekle jednání v rámci pozemkové reformy o převzetí majetku. Stavební údržba byla proto zanedbávána. V roce 1939 se sice v plánu investic počítalo s opravou střechy a provedení fasád na starém opatství, to se však s ohledem na válečné události neuskutečnilo. Roku 1945 propadl majetek Metternichů konfiskaci.

Po roce 1945 byla prelatura z části užívána zemědělským zásobovacím závodem, od roku 1948 bylo v aule skladiště okresního soudu. Prelatuře začala být věnována péče v roce 1955, kdy došlo k restaurování maleb a štukové výzdoby stropu auly, která se následně stala kulturním a společenským sálem města. V roce 1984 byla v patře jižního a části západního křídla zřízena městská knihovna, která zde zůstala až do roku 2015. V šedesátých letech 20. století došlo k vysoce invazivnímu zásahu do budovy prelatury, i když se neprojevil na fasádách a dispozicích přízemí a patra. V klenutém suterénu a z části v navazujícím prostoru pod úrovní opatské zahrady byl vybudován rozlehlý kryt civilní obrany, určený pro veřejnou správu Západočeského kraje. Dnes je kryt předán do správy NPÚ.

Stavební úpravy starého opatství, zahájené současně s obnovou opatské auly v polovině padesátých let 20. století, souvisely s adaptací úřednické budovy na internát zemědělského učiliště. Teprve tehdy fasády získaly novou omítku.⁸ Staré opatství, adaptované na kancelářský provoz, svou dispozicí v zásadě vyhovovalo pro ubytování učňů. V přízemí byly doplněny umývárny a nedokončené sály v prvním a druhém patře rozdělily příčky na menší pokoje. Následně byla u východní obvodové zdi postavena kotelná ústředního topení s masivním komínem. Pokoje internátů sloužily ještě v devadesátých letech 20. století k ubytování účastníků letních výtvarných seminářů *Hermit*.

Technický stav budov prelatury před zahájením obnovy

Přes mnohaleté úsilí a dílčí úspěchy, především díky dotačním programům Ministerstva kultury, přežíval areál

⁸ Podle návrhu architekta Němce z Kaznějova byl v roce 1956 na západní fasádě starého opatství vytvořen plastický architektonický aparát, inspirovaný vysokým řádem průčelí prelatury. *SOkA Plzeň-sever, pracoviště Plasy, Plaská pamětní kniha, 1945–1957, s. 258.*

Obr. 7. Plasy, klášter. Staré opatství, přízemí, nález fragmentu armování špalety průjezdu ze 13. století, jenž umožnil základní identifikaci dispozice hostinského domu. (Foto Z. Chudárek, 2013)

kláštera v dosti neutěšeném stavu. Z omezených finančních prostředků Programu záchrany architektonického dědictví se podařilo postupně opravit krov a krytinu konventu. Technický stav některých objektů však bylo možno shledat jako havarijní. Kromě hospodářského dvora (který byl až do roku 2006 v soukromých rukách) se jednalo o budovu starého opatství. Ta zůstala navíc dlouhodobě bez využití. Areál kláštera se tak stal jednou z nejvíce ohrožených významných monastických památek v českých zemích. V roce 2006 se podařilo rozšířit financování oprav areálu kláštera z dotačního Programu záchrany architektonického dědictví i na postupnou sanaci krovů a opravu střež hospodářského dvora a prelatury, včetně starého opatství. V případě prelatury byla rok na to dokončena mimořádně náročná první etapa, a to oprava stropu a krovu schodiště prelatury, v té době s ohroženou nástrojnou malbou od Jana Kryštofa Lišky. Úspěšně zahájené práce byly přerušeny po převzetí bývalého opatského areálu NTM. Po navrácení části budov do správy NPÚ bylo možno dokončit opravu krovu a krytiny prelatury až v roce 2014.

Původně plánovaný rozsah a cíle projektu

Prvořadým cílem projektu *Obnova opatské rezidence* je památková rehabilitace bývalého opatského areálu, tvořeného budovami odlišného architektonického stylu, hmotového uspořádání, památkové hodnoty a stáří, s užitnými plochami, jejichž těžištěm byla opatská zahrada. Původně rozsáhleji koncipovaný projekt byl zaměřen především na záchranu nejvíce ohrožených budov areálu kláštera a dále sledoval zkvalitnění služeb návštěvníkům jak z hlediska komfortu návštěvnického provozu, tak z hlediska zprostředkování architektonických a uměleckých hodnot areálu. Do projektu byla proto původně zahrnuta i sýpka a částečně i konventní budova.⁹

Prostorové rozmístění jednotlivých klášterních staveb dnes působí do značné míry chaoticky. To je důsledkem odstranění hrazení a vstupních bran v areálu kláštera na počátku 19. století a s tím spojené narušení provozních vazeb mezi jednotlivými stavbami a užitkovými plochami. Jedním z podstatných cílů péče o klášter musí být úsilí znova vymezip dostupnými stavebními úpravami jednotlivé funkční klášterní části a připomenout tak původní prostorové a provozní vazby areálu.

S revizí prostorových a provozních vztahů kláštera souvisí nová koncepce návštěvnického provozu v rámci klášterních budov spravovaných NPÚ. V současné době se připravují dvě návštěvnická centra spojená s prodejem vstupenek a obchodního zboží. Menší z nich je situováno v blízkosti zaniklé dolní hospodářské brány v hospodářské budově z konce 17. století.¹⁰ Druhé centrum je připravováno v přízemí budovy starého opatství, tedy v blízkosti zaniklé hlavní klášterní brány. Odtud bude zpřístupněna nová instalace v patře prelatury a z prostoru vstupního nádvoří návštěvní provoz v budově konventu. Revitalizace vstupního nádvoří bude dokončena ve dvou etapách.¹¹ S projektem třetí etapy revitalizace vstupního nádvoří z provozního a architektonického hlediska souvisí vstup ze západní strany, tedy ze vstupního nádvoří do návštěvnického centra ve starém opatství, a dílčí úprava náznakové revitalizace vstupní brány (v rozsahu pozemku NPÚ).

Očekávaným výsledkem bude zkvalitnění a zvýšení návštěvnického provozu. V maximální míře bude umožněna prezentace hodnot všech klášterních budov a jejich interiérů v ucelených a vzájemně propojených návštěvnických okruzích. Výjimečný charakter bude mít specializovaná prohlídková trasa středověkými chodbami a sklepy zaniklých budov v prostoru areálu prelatury a pod nádvořím barokní sýpky, přístupná z prostoru bývalého krytu civilní obrany.

9 Obnova barokní sýpky, která má řadu závažných stavebních poruch, bude realizována z prostředků Ministerstva kultury. V současné době je v přípravě projektová dokumentace (FACIS architekti).

10 Projekt FACIS architekti, autoři projektu Richard Cibik, Lukáš Kozák, 2018. Stavební práce byly zahájeny v roce 2021.

11 Druhá etapa řeší dolní část vstupního nádvoří (před západním průčelím kostela a v prostoru bývalého hospodářského dvora, tj. mezi sladovnou a mlýnem až po původní dolní bránu) a je ve fázi předprojektové přípravy (byl ukončen archeologický výzkum).

Obr. 8. Plasy, klášter. Sklep starého opatství, odhalený barokní dveřní otvor byl podnětem pro zahájení archeologického výzkumu středověkého opatského domu. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

Metodická východiska projektu – stavebně technická hlediska

Předprojektová a projektová příprava byla zaměřena především na sanaci nejzávažnějších stavebně technických problémů na historických konstrukcích, které byly v havarijním stavu. Především se jednalo o krov a trámové stropy starého opatství, ale také o biotickými škůdci napadané trámové stropy v prelaturě (a to především dřevomorkou domácí). Vedle zajištění obnovy střešního pláště byla za neméně důležitou považovaná sanace vlhkosti budov, spojená s obnovou historického odvodňovacího systému a s terénními úpravami. Dalším významným úkolem byla komplexní obnova inženýrských sítí v souladu s provozně dispozičním řešením všech objektů areálu opatského sídla a v návaznosti na nové sítě v prostoru vstupního nádvoří v majetku města a v prostorách Centra stavitelského dědictví NTM v Plasích, v bývalém hospodářském zázemí kláštera.

Předprojektová a projektová příprava

V rámci předprojektové přípravy byl zajištěn především stavebně technický průzkum¹² a dále specifické průzkumy cílené na poznání a ochranu doposud skrytých i poznanych památkových hodnot opatského areálu.

Archeologický výzkum a stavebně historický průzkum sledoval společné cíle a byl vzájemně koordinovaný. Výsledkem této spolupráce je především identifikace středověkého hostinského domu a možnost zapojení jeho torza do architektonického řešení vstupní síně návštěvníckého centra. Pro umělecko-řemeslné a umělecká díla, soustředěná především na fasádách a v interiérech prelatury, byly zajištěny podrobné průzkumy a připraveny poměrně podrobné restaurátorské záměry.

Projekt byl připraven v úzké spolupráci mezi projektovou organizací a oddělením garantů generálního ředitelství NPÚ.¹³ To umožnilo mimo jiné začlenit některé nové objevené zjištění do definitivního projektového řešení. Příkladem může být prezentace torza středověkého domu hostů a nález rozlehlého klenutého sklepa na podzim roku 2018, odhaleného v rámci objeveného průzkumu středověké podzemní chodby pod bývalou zahradou prelatury.

Areál prelatury byl v rámci přípravy projektu rozdělen na čtyři samostatné stavební objekty, a to staré opatství, prelaturu, pavlón s arkádovou chodbou a opatskou

12 DOSTÁL, L.; POTUŽÁK, Z.; POLÁK, P.: *Zpráva o stavebně technickém průzkumu v areálu prelatury kláštera v Plasích.*

13 Zpracovatelem projektu je Projektový ateliér pro architekturu a pozemní stavby, spol. s r. o. (TŠ projekty, realizace), autoři projektu Tomáš Šantavý, Svatoslav Hladník a Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ.

Obr. 9. Plasy, klášter. Přízemí starého opatství, archeologický výzkum hostinského domu v návaznosti na odhalený dveřní otvor z přilehlého sklepa. (Foto L. Foster, 2017)

Obr. 10. Plasy, klášter. Přízemí starého opatství, část odhalené dispozice středověkého opatského domu. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

Obr. 11. Plasy, klášter. První patro prelatury, oprava hrázděných příček z třicátých let 19. století, napadených dřevomorkou. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

zahradu s ohradní klášterní zdí (včetně pozemku mezi ohradní zdí a ulicí Lipovou a vstupu do tzv. ledových sklepů). Stavba byla na základě výběrového řízení zahájena v říjnu 2020.¹⁴

Metodický přístup z hlediska památkové ochrany a ve vztahu k budoucímu provozu

Na první pohled architektonicky nejméně zajímavou budovou je staré opatství. To, na rozdíl od prelatury, doznává podstatné změny, a to jak v dispozičním řešení, tak i v hmotové skladbě. Staré opatství, které svou dispozicí a architektonickou podobou doposud připomínalo nevýznamnou budovu občanské vybavenosti přelomu 19. a 20. století, ve svých zdech dokumentuje složité stavební dějiny kláštera, a to pravděpodobně od poloviny 13. století.¹⁵ Nové stavebně historické poznatky daly podnět k dílčímu přehodnocení dispozice přízemí. Nalezná torza zdi středověkého opatského hostinského domu budou prezentována ve vstupním návštěvnickém prostoru. Součástí prezentace bude i štitová cihelná stěna, která uzavírá od konce 17. století rozestavěnou a již nedokončenou raně barokní prelaturu. Dispozice v patře, s ohledem na budoucí provoz, nevyžadovala razantní zásahy. Nicméně bylo přistoupeno k výměně většiny dělicích příček

z počátku 20. století, a to s ohledem na biotické napadení trámů, na kterých byly tyto konstrukce založeny. Z hlediska hmotové skladby dochází k zásadní změně na východní straně, orientované do prostoru bývalé zahrady prelatury. Zde je již odbourána jednoznačně rušivá přístavba kotelny s mohutným komínem a také dostavba druhého patra, vzniklá před první světovou válkou. Tato v interiéru nedokončená dostavba s téměř plochou střechou nepříznivě změnila proporce i hmotovou skladbu budovy starého opatství a s prelaturou vytvořily nesourodý celek. Nový krov svou hmotovou skladbou navazuje na původní krov, který shořel při požáru v roce 1913. Naopak je respektována slohová západní fasáda z roku 1956, která svým plastickým aparátem příznivě navazuje na průčelí prelatury. Sklepní klenuté prostory pod opatským domem zůstanou

14 Dodavatelem stavby je Konsit, a.s., hlavním stavbyvedoucím Petr Sklenář. Obnova pavilonu a arkády nebyla doposud zahájena.

15 Stavebně historický průzkum prelatury včetně starého opatství je jedním z dlouhodobých úkolů oddělení stavebně historického průzkumu generálního ředitelství NPÚ ve spolupráci s památkovým garantem areálu kláštera. S ohledem na pracovní vytížení jiným úkoly a personálním stavem oddělení na úkolu neparticipuje a výzkum včetně rešerše stavebních dějin zatím zůstává pouze na odborném garantu. Dosavadní výsledky průzkumu jsou doposud zúročeny především v rámci přípravy projektu obnovy.

Obr. 12. Plasy, klášter. První patro prelaty, reprezentační sál, nálezy malby stropu od J. K. Lišky. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

stavební činností téměř nedotčeny. Provedou se jen nutné konzervační úpravy.

Staré opatství v přízemí bude využito jako hlavní vstupní a informační prostor pro návštěvníky areálu prelaty a i staveb bývalé klauzury. Toto návštěvnícké centrum v zásadě představují dvě místnosti vzájemně propojené vyrovnávacím schodištěm, a to vstupní hala a prodejna vstupenek. Ze vstupní haly s úložnými skříňkami a informační tabulí bude spojovací chodbou zpřístupněno hygienické zázemí pro návštěvníky. Na druhou stranu je vstupní hala otevřena do prostoru s prezentací torza zdi středověkého hostinského domu. Prostor pokladny je vsazen do dispozice hostinského domu. Zde původní obvodové zdi dosahují úroveň prvního patra. Pokladna s prodejem obchodního zboží bude přímo propojena s kancelář se samostatným hygienickým zázemím. Kancelář dále navazuje na úklidovou komoru a provozní schodiště do prvního patra. Na druhou, jižní stranu budou návštěvníci pokračovat k turniketům u vstupu do prelaty, ale také mohou sestoupit schodištěm do suterénu starého opatství s expozicí zaměřenou mimo jiné na artefakty nalezené v průběhu stavební obnovy. Severní přízemní místnost na půdorysu předpokládané středověké vstupní věže bude sloužit jako koridor mezi vstupním nádvořím kláštera a zahradou prelaty. Bude tak umožněn samostatný vstup do prostoru

zahrady v rámci společenských a kulturních akcí. Část dispozice prvního patra v návaznosti na prelaturu je věnována sociálnímu zázemí pro budoucí provoz opatské auly. Sál orientovaný do opatské zahrady je určen jako pracovna kastelána, odkud budou provozním schodištěm zpřístupněny další prostory správy areálu kláštera. V severní části dispozice patra je navržen samostatně přístupný služební byt. Součástí stavby jsou dílčí stavební úpravy před západním průčelím. Především je zde rekonstruována klenutá odvodňovací štola a budováno nástupní vyrovnávací schodiště. U severozápadního nároží s torzem mohutného opěrného pilíře bude prezentován fragment klášterního vstupního portálu jako první fáze připravované náznakové rekonstrukce hlavní vstupní brány kláštera (třetí etapa revitalizace vstupního nádvoří).

Dominantní, raně barokní jednopatrová budova prelaty představuje mimořádné architektonické dílo. Předmětem ochrany jsou i meternichovské stavební úpravy a výmalba interiérů z průběhu 19. století a také výsledek obnovy fasád ze sklonku téhož století. Stavební obnova v interiérech prelaty je zaměřena především na první patro, a to včetně sanace trámových stropů. V přízemí jsou součástí obnovy pouze schodiště a v suterénu jen dílčí technická opatření. Cílem projektu je zajistit vysoce odbornou památkovou obnovu této stavby, a to v zásadě

Obr. 13. Plasy, klášter. Opatská zahrada, výzkum zaniklého středověkého objektu, protknutého základem zdi zbouraného severního křídla barokní arkádové chodby. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

bez nových architektonických úprav a dispozičních změn. Větším stavebním zásahem, kromě sanace stropů, je pouze odstranění vestavby novodobého sociálního zařízení, vybudovaného pro provoz městské knihovny. Tato vestavba způsobila napadení hrázděných konstrukcí „metternichovských“ příček dřevokaznou houbou (dřevomorkou domácí). Základním principem probíhající obnovy je volba tradičních technologických postupů a materiálů. Stejný přístup je zvolen i u konstrukcí, které jsou skryty (například skladby stropních konstrukcí). Mimořádná pozornost je také věnována uchování torzálně dochované štukové výzdoby reprezentačních sálů, skryté pod omítkou z 19. století. Tu se již podařilo zachovat i v místech, kde došlo k výměně částí stropních trámů a prkenných a lištových konstrukcí podhledů v rámci sanace ohnisek dřevomorky.¹⁶ V reprezentačních sálech a obytných místnostech prvního patra je zajištěn podrobný průzkum výmalby stěn a stropů z různých období 19. století. Cílem je malby co nejvěrněji rekonstruovat. Vzhledem k umělecké hodnotě nalezené nástrojní malby v nárožním sále zde výjimečně bude částečně rekonstruována i původní štuková výzdoba. Z hlediska ochrany tohoto výjimečného stavebního díla je mimořádně obtížným úkolem obnova vnějších fasád s dominantním podílem mistrovsky

provedených kamenických prvků. Po odborných diskuzích byla zvolena metoda, která plně respektuje poslední opravu fasád z přelomu 19. a 20. století. Problémem je nahrazení nevratně degradovaných partií kamenické výzdoby z arkózy okrově světlé až tmavě červené barevnosti shodným materiálem. Kámen tohoto typu není na trhu dostupný.

Obnovené patro prelatury bude z větší části instalováno dobovým mobiliářem v rámci nové návštěvnické trasy věnované knížeti Metternichovi a jeho rodině. Prohlídka expozice se předpokládá individuální, bez průvodců. Reprezentační opatská aula bude i nadále sloužit především pro společenské události a kulturní akce města.

Zahradní pavilon (lusthaus) s mansardovou střechou, spojený s pozdějším křídlem chodby, otevřený arkádou do bývalé zahrady prelatury, je významným dílem vrcholného baroka. Arkádová chodba, postavena později podle původního architektonického pojetí, již nedosahuje po formální stránce kvality pavilonu, nicméně je nutno pavilon i chodbu chápat jako jednotné dílo a přistupovat tedy k jejich obnově koncepčně shodně. V případě pavilonu, který prošel v průběhu 19. století utilitárními úpravami a v sedmdesátých letech 20. století se již nacházel v havarijním stavu, bude nutno přistoupit k většímu podílu rekonstrukčních zásahů. Pro zaniklý fabionový strop se štukovými zrcadly je dostatek potřebných zjištění, které umožňují exaktní rekonstrukci. Neznáme původní podobu oken odstraněných již v průběhu 19. století. Nová okna jsou proto navržena jako replika původních oken dochovaných v konventu v tvarově shodných okenních otvorech. V případě dveří jsou zachována původní křídla v jednom bočním vstupu. Ta jsou shodné konstrukce a tvaru jako dveře od stejného autora v již připomenutém konventu. Zvýšenou pozornost vyžadují torzálně dochované původní interiérové i exteriérové omítky. Využití pavilonu a arkádové chodby je zamýšleno pro komerční účely a pořádání kulturních akcí.

Památkové a architektonické principy řešení užitných ploch, které dotváří areál prelatury – tj. opatská zahrada, severní křídlo arkádové chodby, ohradní zeď, nádvoří a ostatní plochy – vychází z dosavadních zvolených postupů, uplatněných v realizované I. etapě revitalizace klášterního vstupního nádvoří a v projektech revitalizace ploch kolem konventu a u severní lodi konventního kostela.¹⁷

¹⁶ Sanaci stropních konstrukcí úspěšně realizovala specializovaná tesařská firma Tesmo, s. r. o.

¹⁷ Revitalizace vstupního nádvoří: koncepce a studie Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ, projekt Projektový atelier pro architekturu a pozemní stavby, spol. s r. o. (TŠ projekty, realizace), autor projektu Tomáš Šantavý, 2012, první etapa realizace 2015. Plochy kolem konventu: projekt FACIS architekti, autoři projektu Richard Cibik, Lukáš Kozák, 2018. Okapový chodník v místě zaniklých bočních kaplí, koncepce a studie Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ, projekt Tomáš Kostohryz, projektový atelier Plzeň, ve spolupráci s garanty generálního ředitelství NPÚ. Revize řešení po dokončení archeologického výzkumu Zdeněk Chudárek, generální ředitelství NPÚ, projekt Atelier SOUKUP OPL ŠVEHLA, s. r. o., Plzeň, autor Michaela Pelešková, 2021. V současné době se projektují ve stejné koncepci plochy kolem barokní sýpky (FACIS architekti).

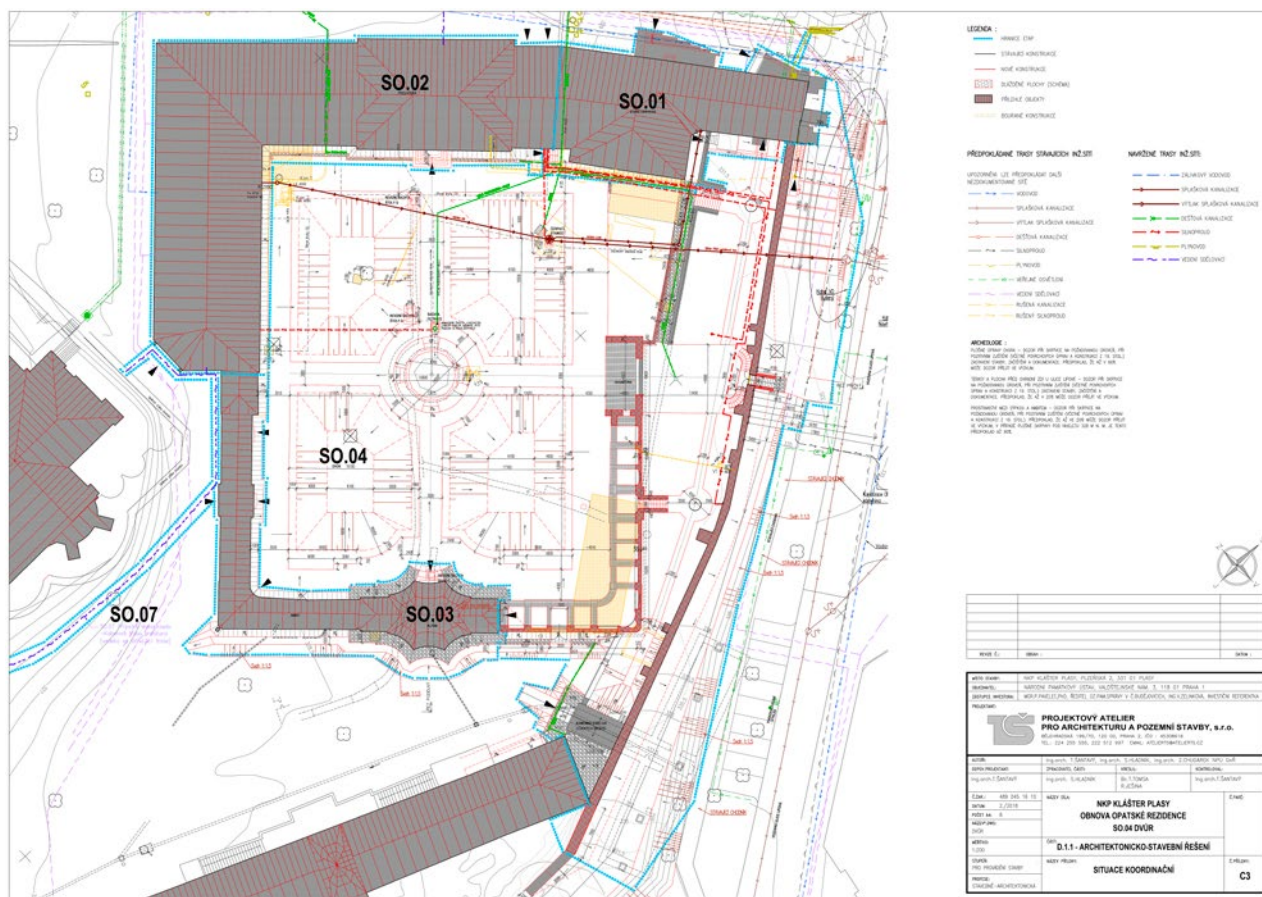
Obr. 14. Plasy, klášter. Areál prelatury od severovýchodu. (Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, klášter Plasy, foto M. Tuková, 2018)

Obr. 15. Plasy, klášter. Areál prelatury od západu. (Národní památkový ústav, generální ředitelství, foto M. Mráz, 2021)

Zpevněné plochy budou dlážděny především z druhotně použitých kamenných desek. V méně exponovaných plochách, především u okapových chodníků, bude dlažba ze štětu z lomového kamene a částečně z valounů. Podél obvodových zdí budov areálu opatského domu bude terén výškově redukován na původní úroveň, především s cílem snížit zavlhání dolní partie zdí. Dosavadní terén

přesahoval u prelatury i úroveň sklepních oken. Celý prostor tak bude zbaven účelových navážek z 19. a 20. století, vzniklých především v rámci výstavby krytu civilní obrany v šedesátých letech 20. století. Přínosem tohoto zásahu je možnost obnovy opatské zahrady včetně rekonstrukce centrální barokní nádrže do původního tvaru. V prostoru kolem hlubokého válcového základu kašny

Obr. 16. Plasy, klášter. Projekt obnovy prelatury, koordinační situace. (Převzato z TŠ projektový ateliér pro architekturu a pozemní stavby, s. r. o., NKP klášter Plasy, obnova opatské rezidence, 2018)

bude provedeno napojení úseků přerušené podzemní středověké chodby.¹⁸ V průběhu přípravy stavby se téměř neřešitelným problémem stalo trasování odtoku dešťových vod. Navrhovaná nová trasa by musela být vedena téměř přes celý původní mnišský hřbitov. Po zkušenostech s náročností archeologického výzkumu v prostoru hřbitova v blízkosti západního průčelí kostela¹⁹ byla tato trasa zamítnuta. Jako jediná schůdná možnost se ukázalo využití původní trasy kanalizace s omezenou průtokností pod objektem prelatury a starého opatství, vyústěné do prostoru vstupního nádvoří. V rámci odvodnění poměrně rozsáhlé plochy opatské zahrady je kapacita kanalizace v prostoru nádvoří nedostatečná. Proto jsou v zatravněných partech zahrady navrženy snížené retenční plochy („poldry“) pro případnou kumulaci přivalové dešťové vody a možnost jejího vsaku do podlaží a v jednom případě s možností výtoku kalibrováním potrubím. Dalším prostorově výrazným památkovým záměrem je dílčí obnova zaniklého severovýchodního křídla ambitu na místě dosavadního skladovacího objektu z padesátých let 20. století. Obvodová zeď ambitu, vyzděná do výšky paty kleneb, prostorově opět vymezí bývalou opatskou zahradu a nahradí dosavadní kamenný taras. Bude tak zároveň novou kvalitní opěrnou zdí pod ohradní klášterní zdí, místy velmi mělce založenou. Vnitřní obvodová zeď bude vyzděna jen do výšky podlahy ambitové chodby (s mlatovým povrchem). Obvodové zdi budou založeny na původních

základech (v případě východní obvodové zdi na jejím torzu) odhalených archeologickým výzkumem. Do budoucna se otevírá možnost rekonstrukce severního křídla ambitu, pokud k takovému kroku vznikne společenská objednávka. S ohledem na současnou situaci v péči o kulturní dědictví se to však nejeví jako žádoucí. Rekonstrukce původní oranžerie pravděpodobně z konce 17. století nebyla do projektu zařazena. Pouze se v prostoru její severní síně pokračuje s budováním opěrné zdi. Součástí stavebních úprav je také obnova severního úseku ohradní zdi kláštera a terénní úpravy v jejím předpolí u ulice Lipová. Tento historicky hodnotný úsek ohradní zdi bude opraven dozdvídkami a omítkou, a zpevněn novou korunou, krytou pálenou krytinou namísto dosavadní železobetonové desky. V obvodové zdi bude obnoven vstup s litinovou mříží a přilehlým vyrovnávacím schodištěm z 19. století. V prostoru před zaniklou hlavní klášterní vstupní bránou, mezi ulicí Lipová a ohradní zdí s navazujícím severním průčelím starého opatství, bude terén výrazně snížen a vzniklá nástupní rampa bude opatřena jezdeckými schody. Do projektu byl dodatečně zařazen rozsáhlý sklep, nalezený

18 Chodbě se podrobněji věnuje v tomto sborníku článek *Středověká podzemní štola v klášteře Plasy* (oddíl *Studie a články*, autoři WALDMANNOVÁ, M.; KAREL, T.; ŘEHÁK, J.; ŘEHÁK, S.).
 19 Průzkum byl prováděn v roce 2014.

z prostoru krajní kóje dnes již zbouraného skladovacího objektu. Sklep, klenutý proraženou masivní klenbou z lomového kamene, byl ve třetině 18. století přetnut základy severního křídla ambitu. Přestože výsledky archeologického výzkumu byly neúplné (nebyla odkryta větší část sklepa), jsou nezbytné stavební úpravy sklepa zařazeny do projektové dokumentace. Důvodem byly obavy, že by se nesanovaný sklep mohl stát zdrojem budoucího reálného nebezpečí pro návštěvníky. Výzkumem zahájeným na jaře 2021 se potvrdilo, že tento sklep šířky šesti metrů dosahuje téměř pozice ohradní zdi kláštera.

Prostor opatské zahrady vytvoří odpočinkové pobytové zázemí pro návštěvníky. Předpokládá se zde také možnost konání kulturních a společenských akcí, zpřístupněných samostatným vstupem pod vyrovnávacím schodištěm z ulice Lipová nebo průchodem starým opatstvím ze vstupního nádvoří areálu kláštera. K provozu opatské zahrady může být připojen zahradní pavilon a sociální zázemí ve starém opatství, které bude možné provozně oddělit od vstupní síně návštěvnického centra.

Prameny

Státní okresní archiv (SOKA) Plzeň-sever, pracoviště Plasy, *Plaská pamětní kniha, 1945–1957*. Dostupné též z WWW: <<https://www.portafortium.eu/chronicle/soap-ps/00129-mesto-plasy-1945-1957>> [cit. 2022-01-03].

Literatura a nepublikované zprávy

- BUKAČOVÁ, Irena: Tilia Plassensis, plaská bazilika – nejstarší a největší bazilika v českých zemích. *Vlastivědný sborník, Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska*. 1995, roč. 1, č. 1, s. 8–9.
- DOSTÁL, Luděk; POTUŽÁK, Zbyněk; POLÁK, Pavel: *Zpráva o stavebně technickém průzkumu v areálu prelatury kláštera v Plasích*. Praha, Diagnostika staveb Dostál a Potužák, 2015. O 037-4-25440. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- CHUDÁREK, Zdeněk: *Areál bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, založení kláštera a jeho stavební dějiny v letech 1144–1620, vyhodnocení dosavadního poznání*. [Praha] 2003. Krajský úřad Plzeňského kraje.
- CHUDÁREK, Zdeněk: *Obnova vstupního klášterního nádvoří v Plasích a nová zjištění o jeho stavebních proměnách*. In *Proměny plaského kláštera (1145–2015), Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 8.–9. října 2015 v Plasích*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2015, s. 7–20.
- CHUDÁREK, Zdeněk: *Příběh měděného hada, dějiny cisterciáckého kláštera v Plasích*. [Praha] 2012. Krajský úřad Plzeňského kraje.
- LANCINGER, Luboš; HORYNA, Mojmír; BALÍK, Michael: *Plasy, Klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1979. O 037-4-12402. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- LANCINGER, Luboš; PAVLÍK, Milan: *Konvent – Plasy, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1975. T 037-4-12999. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- PAVLÍK, Milan: *Plasy, Prelatura, Stavebně historický průzkum*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů, 1976. T 037-4-13953. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- PETRASOVÁ, Taťána: *Neoklasicismus mezi technikou a krásou, Pietro Nobile v Čechách*. Praha, Artefactum; Plzeň, Západočeská galerie v Plzni, 2019.
- ŠIROKÝ, Radek et al.: *Plasy, Areál bývalého cisterciáckého kláštera*. Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu při stavbě Plasy, Cesty klášterem – stezky poznání, díl 1–4. Plzeň, ZIP, o. p. s., 2015. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni.
- WALDMANNOVÁ Marcela; SEDLÁKOVÁ, Žaneta; FOSTER, Linda: *Archeologický atlas, Klášter Plasy, Prostorová identifikace archeologických výzkumů a dalších terénních zásahů v areálu NKP klášter Plasy v letech 1920–2016* [online]. [Plzeň], NPÚ, územní odborné pracoviště v Plzni, 2017 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z WWW: <<https://iispp.npu.cz/mis/public/searchDocument.htm?search=archeologick%C3%BD+atlas+kl%C3%A1%C5%A1ter+Plasy>>.

Autor

Ing. arch. Zdeněk Chudárek

odborný památkový garant

Národní památkový ústav, generální ředitelství

tel.: 724 663 618, e-mail: chudarek.zdenek@npu.cz

Závěr

Až tento sborník vyjde, bude spět stavba ke svému konci a teprve tehdy budeme moci hodnotit, zda naše cíle byly naplněny a zda můžeme obnovu areálu opatského areálu považovat za úspěšnou. Zatím je předčasné stavbu hodnotit a ani nevíme, jaké další problémy na nás ještě čekají.

Projekt Integrovaného regionálního operačního programu (dále IROP) obnovy prelatury je prvním významným krokem k celkové památkové rehabilitaci budov a užitných ploch kláštera, které jsou ve správě NPÚ. Navazuje tak na obdobně úspěšně realizované projekty, a to obnovu pivovaru a hospodářského dvora,²⁰ první etapu revitalizace vstupního nádvoří²¹ a obnovu fasád a interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie.²²

20 IROP, 2012–2015, NTM.

21 Regionální operační program, 2012–2015, Městský úřad Plasy.

22 IROP, 2019–2021, Římskokatolický farní úřad v Plasích.